วิจารณ์หนังสือ : BOOK REVIEW
สุนทรียศาสตร์ในพระพุทธศาสนา
(Buddhist Aesthetics)

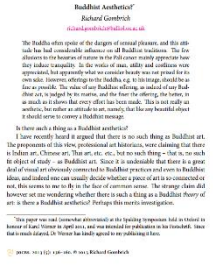
ผู้เขียน : ศาสตราจารย์ ดร.ริชาร์ด กอมบริช
(Richard Gombrich)

ปีที่พิมพ์ : 2556

จำนวนหน้า : 25 หน้า

สำนักพิมพ์ : Journal of the Oxford Centre for Buddhist Studies

ISBN : 2047-1076

Buddhist Aesthetics*

Richard Gombrich

richard.gombrich@balliol.ox.ac.uk

The Buddha often spoke of the dangers of sensual pleasure, and this attitude has had considerable influence on all Buddhist traditions. The five aggregates in the heavens of nature in the Pali canon mainly appreciate how they induce tranquility. In the works of man, utility and craftsmanship are appreciated, but apparently what we consider beauty was not prized for its own sake. However, offerings to the Buddha, e.g. in his image, should be as fine as possible. The value of any Buddhist offering, as indeed of any Buddhist act, is judged by its motive, and the finer the offering, the better, in as much as it shows that every effort has been made. This is not really an aesthetic, but rather an attitude to art, namely, that like any beautiful object it should serve to convey a Buddhist message.

Is there such a thing as a Buddhist aesthetic?

I have recently heard it argued that there is no such thing as Buddhist art. The proponents of this view, professional art historians, were claiming that there is Indian art, Chinese art, Thai art, etc. etc., but no such thing – that is, no such fit object of study – as Buddhist art. Since it is undeniable that there is a great deal of visual art obviously connected to Buddhist practices and even to Buddhist ideas, and indeed one can usually decide whether a piece of art is so-connected or not, this seems to me to fly in the face of common sense. The strange claim did however set me wondering whether there is such a thing as a Buddhist *theory* of art: is there a Buddhist aesthetics? Perhaps this merits investigation.

*This paper was read (somewhat abbreviated) at the Speaking Symposium held in Oxford in honour of Lance Cousins in April 2012, and was intended for publication in his Festschrift. Since that is much delayed, Dr Werner has kindly agreed to my publishing it here.

JOCBS, no.3 (13), 136–160, © 2013 Richard Gombrich

[1]พระอนันต์ อภินนฺโท (ผากา) และ [2]เกรียงไกร พินยารัก

[1]Phra Anan Adinandho (Phaka) and [2]Kriangkrai Pinyarak

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavityalaya University, Thailand

[1]anan.pha@mcu.ac.th

Received: October 23, 2024; **Revised**: November 7, 2024; **Accepted**: December 28,2024

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “Buddhist Aesthetics?” (Richard Gombrich,2013, 136-160) แปลเป็นภาษาไทยว่า สุนทรียศาสตร์ในพระพุทธศาสนามีอยู่หรือไม่? การตั้งชื่อบทความที่มีเครื่องหมายคำถามแสดงถึงวัตถุประสงค์ที่จะค้นหาคำตอบมีการเกริ่นนำถึงที่มาที่ไปของการตั้งคำถามแล้วจึงอธิบายไปทีละส่วนในมุมมองต่องานศิลปะเชิงพระพุทธศาสนาที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น 7 ส่วน เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้ามักจะสอนเรื่องโทษของกามคุณซึ่งเป็น

[1]นิสิต, หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตนครราชสีมา

[2]ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตนครราชสีมา

แนวคิดที่มีอิทธิพลอย่างมากในพระพุทธศาสนา ขณะที่สุนทรียศาสตร์เป็นเรื่องของความงาม แล้วความงามจะไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณได้อย่างไร? ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงความงามของธรรมชาติที่สัมพันธ์กับความสงบ ส่วนงานสร้างสรรค์ของมนุษย์มักคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและความคุ้มค่าเป็นหลัก ความงามเป็นเรื่องรองลงไป อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการสร้างสรรค์งานที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ผู้สร้างจะตั้งใจทำอย่างดีที่สุด คุณค่าของงานศิลปะเชิงพระพุทธศาสนาจึงมาจากแรงบันดาลใจหรือความตั้งใจสร้างสรรค์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยความประณีต อันเป็นบุญกุศลเพื่อสักการบูชาหรือสรรเสริญพระพุทธเจ้า ของศาสตราจารย์กอมบริชสรุปในตอนท้ายของส่วนที่ 7 และตอบคำถามที่ได้ตั้งไว้คือ ปฏิเสธสุนทรียศาสตร์ในพระพุทธศาสนา โดยเสนอว่าเป็นทัศนะหรือมุมมองต่องานศิลปะเชิงพระพุทธศาสนาที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อในการส่งข้อความหรือสารทางพระพุทธศาสนาแต่ศาสตราจารย์กอมบริชได้นำเสนอข้อมูลพร้อมทั้งวิเคราะห์แนวคิดและหลักการ เชื่อมโยงข้อธรรมที่เกี่ยวข้อง สะท้อนถึงมุมมองของพระพุทธศาสนาต่อสุนทรียศาสตร์หรือความงาม ขยายความด้วยการยกตัวอย่างตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ตั้งคำถามและตอบคำถามได้ตรงประเด็น จึงนับเป็นบทความวิชาการที่ทรงคุณค่าน่าศึกษาเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง

Abstract

The article titled “Buddhist Aesthetics?” translated into Thai as The title of the article with a question mark indicates the purpose of finding the answer. There is an introduction to the origin of the question and then an explanation of each part from the perspective of Buddhist art that was created to be a medium for Buddhism, a total of 7 parts. Starting with the fact that the Buddha often taught about the dangers of sensual pleasures, which is a very influential concept in Buddhism while aesthetics is about beauty, so how can beauty not be related to sensual pleasures? In the Tripitaka it is mentioned that the beauty of nature is associated with peace. As for human creative work, utility and worthiness are the primary considerations, beauty is a secondary concern. However, when creating works related to the Buddha, the creator will do the best. The value of Buddhist art therefore comes from the inspiration or intention to create sacred objects with delicacy as a merit to worship or praise the Lord Buddha. Professor Gombrich has concludes at the end of Part 7 and answers the question posed, which is to reject Buddhist aesthetics by proposing that it is a view or perspective on Buddhist art that is created to convey Buddhist messages or messages but Professor Gombrich presented the data along with an analysis of the concepts and principles, Links

related dharma, reflecting the Buddhist perspective on aesthetics or beauty, expands on examples from the past to the present, and asks questions and answers them to the point. Therefore, it is considered a valuable academic article worth studying and learning about.

Key words: Aesthetics, Philosophy, Buddhism

ความนำ

การนำเสนอสุนทรียศาสตร์และพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประเด็นที่ดูไม่น่าจะเชื่อมโยงกัน สุนทรียศาสตร์เป็นแขนงหนึ่งของปรัชญา เกี่ยวข้องกับคุณค่าของความงาม ในขณะที่พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับการพิจารณาเหตุผลความเป็นจริงตามธรรมชาติ การนำเสนอแนวคิดและกรณีศึกษาในสองเรื่องนี้จึงมีความน่าสนใจ และโดยเฉพาะการนำเสนอผ่านมุมมองของศาสตราจารย์ ดร.ริชาร์ด กอมบริช ผู้ก่อตั้งและประธานศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาออกซ์ฟอร์ด ท่านยังเคยดำรงตำแหน่งประธานสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society) นับได้ว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เชิงวิชาการในด้านพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และได้รับการตีพิมพ์ในวารสารศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาออกซ์ฟอร์ด (Journal of the Oxford Centre for Buddhist Studies) เดิมทีบทความเรื่องนี้ได้รับการอ่านในงานประชุมอภิปรายสปาลดิง (Spalding Symposium) จัดขึ้นที่ออกซ์ฟอร์ดเพื่อเป็นเกียรติแก่ ศาสตราจารย์ ดร.คาเรล เวอร์เนอร์ (KarelWerner) ในเดือนเมษายนปีพ.ศ.2554และเมื่อปี พ.ศ. 2556 มีจำนวน 25 หน้า แปลเป็นภาษาไทยได้ว่าสุนทรียศาสตร์ไพระพุทธศาสนา เขียนโดย ศาสตราจารย์ ดร.ริชาร์ด กอมบริช (Richard Gombrich) ศาสตราจารย์ด้านภาษาสันสกฤตแห่งมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ประเทศสหราชอาณาจักร ท่านเป็นนักวิชาการผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภารตวิทยา และพระพุทธศาสนา

โครงสร้างของหนังสือ

เริ่มจากการเกริ่นนำถึง การไม่มีอยู่ของงานศิลปะในพระพุทธศาสนา เมื่อเทียบกับการมีอยู่ของงานศิลปะอินเดีย ศิลปะจีน ศิลปะไทย ซึ่งเป็นแนวคิดของกลุ่มนักประวัติศาสตร์ศิลปะ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า มีงานทัศนศิลป์จำนวนมากที่มองเห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นงานที่มีเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ศาสตราจารย์กอมบริชจึงสงสัยว่าทฤษฎีศิลปะเชิงพระพุทธศาสนามีอยู่หรือไม่? และเป็นที่มาของบทความเรื่องนี้ที่ต้องการหาคำตอบว่า สุนทรียศาสตร์ใน

พระพุทธศาสนามีอยู่หรือไม่? (Is there such a thing as a Buddhist aesthetics?) ผ่านการนำเสนอ 7 ส่วน สรุปความได้ ดังนี้

ส่วนที่ 1 โทษของกามคุณ (The dangers of sensual pleasure) อันแสดงถึงทัศนคติเชิงลบของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความงามและงานศิลปะ ศาสตราจารย์กอมบริชยกกรณีศึกษา 3 เรื่อง ได้แก่

(1) ทฤษฎีพระพุทธศาสนาว่าด้วยภาพวาด (Buddhist theory of painting) ของ ดร. ราชา เดอ ซิลวา (Dr.Raja De Silva) กล่าวคือ เมื่อมองภาพวาด ตากระทบ ผ่านเส้น สี รูปทรง การเปลี่ยนแปลง จิตเกิดการรับรู้ เป็นประสบการณ์ เกิดความรู้สึก ตรึกคิด ให้ค่า ฉะนั้น การมองและชื่นชมภาพวาดจะส่งผลเป็นการรับรู้ภายในจิตใจ วัตถุประสงค์ของภาพวาดก็คือเป็นสื่อในการส่งผ่านข้อความไปยังผู้รับ สอดคล้องกับเนื้อหาในมธุปิณฑิกสูตร (ม.มู. (ไทย) 12/199/205 (Madhupindika Sutta) ว่าด้วยจักขุวิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปารมณ์ จากนั้นบัญญัติ ผัสสะ เวทนา สัญญา วิตก การครอบงำโดยแง่ต่างๆ แห่งปปัญจสัญญา นำไปสู่บาปอกุศลธรรม พระพุทธเจ้าแสดงเหตุไว้เพื่อให้ภิกษุกำจัดออกไป

(2) ปุณโณวาทสูตร (ม.อุ. (ไทย) 14/395/447 (Punnovada Sutta) พระพุทธเจ้าประทานโอวาทแก่พระปุณณะ สรุปความว่า รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัดมีอยู่ เมื่อเธอเพลิดเพลิน เชยชม ยึดติดรูปนั้น ความเพลิดเพลินย่อมเกิดขึ้น เพราะความเพลิดเพลินเกิดทุกข์จึงเกิด เช่นเดียวกันกับเสียงทางหู กลิ่นทางจมูก รสทางลิ้น โผฏฐัพพะทางกาย ธรรมารมณ์ทางใจ แต่ในทางตรงข้าม รูปที่พึงรู้แจ้งทางตาฯ เมื่อเธอไม่เพลิดเพลิน ไม่เชยชม ไม่ยึดติดรูปนั้น ความเพลิดเพลินย่อมดับ เพราะความเพลิดเพลินดับ ทุกข์จึงดับ เช่นเดียวกันกับเสียงทางหู กลิ่นทางจมูก รสทางลิ้น โผฏฐัพพะทางกาย ธรรมารมณ์ทางใจ ธรรมข้อนี้ตรงกับอินทรีย์สังวร (indriya-samvara) หรือการสำรวมอินทรีย์คือระมัดระวังไม่ให้อารมณ์ทั้งกุศลและอกุศลมาครอบงำจิตใจ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง 6 ซึ่งไม่ใช่การหลีกเลี่ยงการรับรู้ หากแต่เป็นการรับรู้แล้วปล่อยวาง ด้วยเครื่องมือสำคัญคือ สติ (ศาสตราจารย์กอมบริชกล่าวว่าโดยทั่วไปมักจะแปลสติ คือ mindfulness แต่ในทัศนะของท่าน ทั้ง mindfulness และ awareness มีความหมายเดียวกัน) มีความรู้สึกตัว รับรู้สิ่งที่มากระทบ

(3) สามัญญผลสูตร (Samannaphala Sutta) (ที.สี. (ไทย) 9/150/48) ในส่วนที่พระพุทธเจ้าสอนให้พระภิกษุสมบูรณ์ด้วยศีล อินทรียสังวร และสติสัมปชัญญะ กล่าวคือ เมื่อภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีลย่อมไม่ประสบภัยอันตรายจากการสำรวมในศีลเปรียบเหมือนกษัตริย์ผู้เป็นพระราชา กำจัดข้าศึกได้แล้ว ย่อมไม่ประสบภัยอันตรายจากข้าศึก ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอริยสีลขันธ์ย่อมเสวยสุขอันไม่มีโทษในภายใน ภิกษุชื่อว่าคุ้มครองทวารในอินทรีย์ เมื่อเห็นรูปด้วยตาแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมในจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาป

อกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงด้วยหูฯ ดมกลิ่นด้วยจมูกฯ ลิ้มรสด้วยลิ้นฯ ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายฯ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจฯ ภิกษุผู้ประกอบด้วยความสำรวมอินทรีย์อันเป็นอริยะนี้ ย่อมเสวยสุขอันไม่ระคนกับกิเลสภายใน ภิกษุชื่อว่าประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป ถอยกลับ แลดู เหลียวดู คู้เข้า เหยียดออก ครองสังฆาฏิบาตรและจีวร ฉัน ดื่ม เคี้ยว ลิ้ม ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ เดิน ยืน นั่ง นอน ตื่น พูด นิ่ง เป็นอย่างนี้แล คำสอนในลักษณะเดียวกันนี้ปรากฏรายละเอียดมากขึ้นใน มหาสติปัฏฐานสูตร (ที.ม. (ไทย) 10/372/404) (Maha Satipatthana Sutta)

ส่วนที่ 2 สุนทรียศาสตร์เป็นเรื่องของความงาม ความงามจะไม่เกี่ยวกับกามคุณได้หรือไม่? (Aesthetics is about beauty. Can beauty be dissociated from sensual pleasure?) หนึ่งในคำสอนพื้นฐานของพระพุทธเจ้าคือการรับรู้แล้วปล่อยวาง ซึ่งนำไปใช้กับงานศิลปะได้ แต่ในกรณีของสุนทรียศาสตร์จะเป็นเช่นไร? ศาสตราจารย์กอมบริชอธิบายสุนทรียศาสตร์ว่าเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวกับการสร้างสรรค์และชื่นชมความงามรวมทั้งการตัดสินในเชิงรสนิยมและอารมณ์มักจะเกี่ยวข้องกับงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่นักปราชญ์บอกว่าเป็นเรื่องของการตัดสิน ชื่นชม และแปลความ ศาสตราจารย์กอมบริชเสนอแนะว่า ความงามในบริบททางวัฒนธรรมของพระพุทธเจ้าสัมพันธ์กับความงามของสตรีและกามารมณ์ เพราะเมื่อพูดถึงความสวยงาม มักจะเชื่อมโยงไปที่ชายหนุ่มหรือหญิงสาว ตลอดจนเสื้อผ้าและเครื่องประดับซึ่งก็คือสิ่งที่ช่วยเสริมความงามให้แก่ผู้คนเหล่านั้นความงามมักจะไม่เกี่ยวข้องกับเด็กหรือสัตว์คัมภีร์สันสกฤตยุคหลังพุทธกาลหลายร้อยปีกล่าวถึงทฤษฎีสุนทรียศาสตร์เกิดขึ้นจากบริบทของโรงละคร แล้วขยายไปยังบทกวีและงานศิลปะอื่นๆ อารมณ์สุนทรีย์เกิดขึ้นเมื่อผู้คนดูละครแล้วเกิดอารมณ์ร่วม เชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชีวิตจริง แม้จะรู้ว่าเป็นเพียงสถานการณ์จำลอง แต่ก็จะรู้สึกเพลิดเพลินในการชม นอกจากนี้ มีการจับคู่อารมณ์ในชีวิตจริงกับความรู้สึกเชิงสุนทรีย์ เช่น โกรธกับเกรี้ยวกราด เศร้ากับเห็นอกเห็นใจ สนุกสนานกับตลกขบขัน รักกับใคร่ ความสวยงามกับกามารมณ์ ฯลฯ ฉะนั้น จึงเป็นเรื่องปกติสำหรับศาสนาที่สอนให้ปล่อยวางทางโลก มักจะปฏิเสธเรื่องความเพลิดเพลินเชิงสุนทรีย์ ปรากฏหลักฐานเด่นชัดในแนวทางการภาวนาในมหาสติปัฏฐานสูตร ได้แก่ อสุภกรรมฐาน การใช้ความไม่สวยไม่งามมาเป็นอารมณ์กรรมฐาน พิจารณาร่างกายเป็นของน่าเกลียดโสโครก พิจารณาซากศพเน่าเปื่อยผุพัง 10 ขั้น และกายคตาสติ การพิจารณาอวัยวะในร่างกายด้วยอาการ 32 ยกตัวอย่างจากคัมภีร์วิสุทธิมรรคเรื่องพระติสสเถระ

สรุปความว่า ขณะที่พระเถระเที่ยวบิณฑบาต มีหญิงทะเลาะกับสามีแล้วตกแต่งตนอย่างสวยงามหนีออกไป ได้พบพระเถระ เกิดมีจิตวิปลาสหัวเราะเสียงดัง พระเถระมองดูแล้วได้อสุภสัญญากัมมัฏฐานที่กระดูกฟันของหญิงนั้น บรรลุพระอรหัต ท่านโบราณาจารย์จึงกล่าวไว้ว่า พระ

เถระเห็นกระดูกฟันของหญิงนั้นแล้วก็ระลึกได้ซึ่งอสุภกัมมัฏฐานที่ตนเคยได้มาแล้วในกาลก่อน บรรลุซึ่งพระอรหัตทั้งยืน ฝ่ายสามีออกตามหา เห็นพระเถระ จึงเรียนถามท่านว่าเห็นสตรีฯ บ้างไหม? พระเถระตอบว่า จะเป็นหญิงหรือเป็นชายอาตมาไม่ทราบ แต่ว่าโครงกระดูกนี้เดินไปในทางใหญ่ อีกตัวอย่างหนึ่งคือเรื่องพระจิตตคุตตเถระ (วิสุทฺธิ. (ไทย) 19/56.

สรุปความว่า ภายในถ้ำที่มีภาพวาดพระพุทธเจ้า กลุ่มภิกษุเข้าไปเห็นก็อุทานว่าเป็นภาพที่งดงาม พระเถระซึ่งอยู่ภายในถ้ำนั้นมากว่า 60 ปี ไม่รู้ว่ามีภาพดังกล่าวเนื่องจากท่านไม่ได้สนใจที่จะมองดูถ้ำที่อาศัยอยู่ เช่นเดียวกับต้นไม้ใหญ่ที่อยู่หน้าถ้ำก็ไม่เคยแหงนดู เห็นเพียงดอกของมันที่ร่วงหล่นบนพื้นในแต่ละปีเท่านั้นแล้วข้ามมาที่กรณีพระภิกษุสงฆ์และแม่ชีสร้างงานศิลปะเนื่องในพระพุทธศาสนาไว้ภายในวัด ซึ่งศาสตราจารย์กอมบริชมองว่าเป็นการสร้างสรรค์สิ่งศักดิ์สิทธิ์เนื่องในพระพุทธศาสนาสร้างด้วยความเลื่อมใสศรัทธาเพื่อสื่อสารพระพุทธศาสนาไปยังผู้ชมบางครั้งเกี่ยวข้องกับการภาวนา ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความงามหรือเกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์แต่อย่างใด

ส่วนที่ 3 ความงามที่ไม่เนื่องด้วยกามารมณ์มีอยู่ แต่อยู่นอกขอบเขตของศิลปะแสดงลักษณ์ (Non-erotic beauty did exist, but only outside the realm of representational art) ในบริบทวัฒนธรรมของยุคพระพุทธศาสนาดั้งเดิม แนวคิดความงามในเชิงนามธรรมนั้นไม่มีอยู่ เช่น เมื่อพูดถึงอาคารสิ่งก่อสร้าง จะไม่บอกว่าสวยหรือน่าเกลียด การให้คุณค่าความงามเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ความงามจะปรากฏอยู่ในธรรมชาติและเชื่อมโยงไปสู่ความสงบสงัด เช่นในมหาปรินิพพานสูตร (ที.ม. (ไทย) 10/131-165/77-111. (Mahaparinibbana Sutta) พระพุทธเจ้ากล่าวถึงสถานที่อันน่ารื่นรมย์หรือในเถรคาถาพูดถึงฝนตกอันช่วยผ่อนคลายความร้อนและนำมาซึ่งความสงบ ภูตเถรคาถา (ขุ.เถร. (ไทย) 26/522/430) ความโดยย่อ

เมื่อใดเมฆพรั่งพรูไปด้วยสายฝน ภิกษุผู้อยู่เงื้อมภูเขาเข้าฌานอยู่ เมื่อใดบัณฑิตมีจิตเบิกบานนั่งเข้าฌานอยู่ ที่ฝั่งแม่น้ำดารดาษไปด้วยดอกโกสุมมีดอกไม้ป่าสวยงาม เมื่อใดฝนฟ้าร้องในเวลากลางคืน ฝูงสัตว์พากันยินดีในป่าใหญ่ที่สงัด ภิกษุผู้อยู่เงื้อมภูเขาเข้าฌานอยู่ เมื่อนั้นก็ย่อมไม่ได้ความยินดีที่ประเสริฐยิ่งกว่าความยินดีในฌานนั้น และในกาฬุทายีเถรคาถา (ขุ.เถร. (ไทย) 26/527/432)

ความโดยย่อ หมู่ไม้มีดอกและใบสีแดงดังถ่านเพลิง ผลัดใบเก่าทิ้ง ผลิดอกออกผล หมู่ไม้เหล่านั้นสว่างไสวดังเปลวเพลิง ข้าแต่พระมหาวีระผู้มีส่วนแห่งอรรถรสเป็นต้น เป็นเวลาสมควรอนุเคราะห์หมู่พระญาติ หมู่ไม้มีดอกบานสะพรั่ง น่ารื่นรมย์ใจ ส่งกลิ่นหอมฟุ้งตลบไปทั่วทุกทิศ ข้าแต่พระองค์ผู้แกล้วกล้าถึงเวลาที่พระองค์จะเสด็จหลีกไปจากที่นี้

ตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการชื่นชมความงามของธรรมชาติ หากแต่เกี่ยวเนื่องด้วยคุณค่าในเชิงธรรม ศาสตราจารย์กอมบริชยกตัวอย่างแบบก้าวกระโดดไปที่ประเทศญี่ปุ่น ผู้คน

ชื่นชมความสวยงามของดอกชากุระยามผลิบาน มีเวลาให้ชมเพียงสั้นๆ ในแต่ละปี แสดงถึงการคงอยู่ของความงามเพียงชั่วระยะเวลาไม่นานนัก เปรียบเทียบกับสถานที่ปรินิพพานที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ในสมัยก่อนเคยเป็นเมืองใหญ่เป็นสถานที่วิจิตรงดงามมาก่อน

ตัวอย่างอีกกรณีคือ สมัยที่ศาสตราจารย์กอมบริชเดินทางไปยังประเทศศรีลังกา ขณะกำลังเดินอยู่ในภูมิประเทศชนบทอันงดงามได้กล่าวขึ้นมาว่า “สวยงามมาก” แต่เพื่อนร่วมทางกลับเข้าใจว่าศาสตราจารย์กอมบริชหมายถึงอาคารโรงเรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น แสดงให้เห็นว่าความงามเป็นเรื่องของมุมมองและการมองเห็นคุณค่าของแต่ละบุคคล

ส่วนที่ 4 พระพุทธศาสนาจะให้ค่าการสร้างสรรค์งานศิลปะอย่างไร (So how do Buddhists justify creating works of art) ทัศนคติของพระพุทธศาสนาต่อความงามมีความแตกต่างกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ เมื่อมองดูงานศิลปะในพระพุทธศาสนา มักจะมีภาพวาดเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้าทั้งในปัจจุบันและอดีตชาติวัตถุประสงค์ก็เพื่อสื่อสารเรื่องราวเชิงพุทธประวัติเพื่อการเคารพบูชาและสรรเสริญพระพุทธเจ้าหาใช่เพื่อความงามของภาพวาดนั้นไม่ศรัทธาเป็นหลักธรรมสำคัญข้อหนึ่งในพระพุทธศาสนา แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะสอนให้สาวกพึ่งตนเอง แต่ความศรัทธาในพระพุทธองค์ก็มีความสำคัญเช่นกัน เช่นเดียวกันกับในศาสนาอื่นเช่นการบรรเลงเพลงของ โมสาร์ทภายในโบสถ์ก็เพื่อสรรเสริญพระเจ้า

ดังนั้น การก่อสร้างเพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าเช่น สถูปสาญจี ที่มีความตั้งใจในการออกแบบ ก่อสร้างตกแต่งให้สวยงามที่สุดรวมทั้งผู้ที่มากราบไหว้บูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนก็เช่นกัน หรือรูปปั้นที่นำมาประดับประดา มักจะเปลือยท่อนบนตามประเพณีอินเดียโบราณ ก็ไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรและไม่ได้มีความหมายในทางกามารมณ์งานที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า เป็นการสร้างสรรค์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต้องเป็นงานที่ดีที่สุด

ส่วนที่ 5 ศิลปะในฐานะเครื่องสักการบูชา (Art as an offering) ผู้สร้างสรรค์งานศิลปะเชิงพระพุทธศาสนาในยุคแรกๆ ไม่ปรากฏนามว่าใครเป็นผู้สร้าง แต่หนึ่งในนั้นก็คือพระภิกษุสงฆ์ กรณีนี้เห็นได้ชัดในทิเบต พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้เขียนภาพผ้าพระบฏ (thangka) สัญลักษณ์มันดาลา (mandala) เป็นผู้แสดงหรือร่ายรำเพื่อสรรเสริญบูชาพระพุทธเจ้า เป็นการประกอบพิธีกรรมอันเป็นการแสดงออกถึงความเคารพมากกว่าเพื่อความบันเทิงแสดงให้เห็นว่างานศิลปะเชิงพระพุทธศาสนาถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์แห่งการเคารพบูชาหรือสรรเสริญพระพุทธเจ้าเป็นหลั ความตั้งใจเริ่มแรกจึงเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญมากกว่าตัวผลงานที่ผลิตออกมา การอุทิศจิตวิญญาณในการสร้างสรรค์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผ่านความตั้งใจทำให้ดีที่สุด งดงามที่สุด

ส่วนที่ 6 จากการเคารพบูชาไปสู่การสร้างบุญกุศล (From pure devotion to its instrumental use) อีกแง่มุมของงานศิลปะเชิงพระพุทธศาสนาซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับความงามหรือ

คุณค่าเชิงสุนทรีย์ก็คือคุณค่าในด้านจิตใจ การตั้งจิตสักการบูชารูปเคารพนับเป็นบุญเป็นกุศล ช่วยชำระจิตให้บริสุทธิ์ ในสิงหลมีความเชื่อว่าพระพุทธรูปมีชีวิตจิตใจ มีประเพณีในการระบายสีที่ดวงตา ในประเทศไทยมีการสร้างพระเครื่อง รูปหล่อพระอาจารย์ ไปจนถึงรูปปั้นขนาดมหึมา ทั้งหมดนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการเคารพบูชาเพื่อให้ได้บุญหรือในภาษาสากลอาจเรียกได้ว่าเพื่อความโชคดีซึ่งคุณค่าในเชิงสุนทรีย์ไม่ใช่เป้าหมายสำคัญของการสร้างสิ่งเหล่านี้ในประเทศญี่ปุ่นมีประติมากรรมพระโพธิสัตว์ขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่ในวัด ถูกทำลายด้วยระเบิดในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีการสร้างรูปใหม่ขึ้นมาทดแทนแต่ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ชอบเพราะไม่ได้สื่อถึงความเมตตาของพระโพธิสัตว์ จึงอยากให้มีการเปลี่ยนเศียรพระเมื่อนำเศียรพระใหม่มาเปลี่ยนแทนครอบครัวของช่างปั้นเศียรเดิมไม่พอใจจึงฟ้องร้องและชนะคดีความ แต่ก็ไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนเศียรพระอีก

ส่วนที่ 7 เป้าหมายแท้จริงของศิลปะคือการสื่อสารพระพุทธศาสนา (The true purpose of art: to convey a Buddhist message) ศาสตราจารย์กอมบริชปฏิเสธสุนทรียศาสตร์ในพระพุทธศาสนา แต่ยอมรับการมีอยู่ของงานศิลปะเชิงพระพุทธศาสนาเพื่อสื่อสารเรื่องราว เช่น การสักการบูชาพระพุทธรูปเพื่อระลึกถึงพระปัญญาคุณและพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้า บางครั้งงานศิลปะเป็นเสมือนวัตถุสำหรับการภาวนาหรือปฏิบัติกรรมฐานเช่นมันดาลาของทิเบต (mandala) ภาพวาดพุทธประวัติเพื่อสรรเสริญพระพุทธเจ้า การชื่นชมหรือระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าก็คือพุทธานุสติ นอกจากนี้ เนื้อหาในพระพุทธศาสนาก็มาจากธรรมชาติดังเช่นตัวอย่างของฝนตกในอินเดียสื่อถึงความสงบ ดอกซากุระในญี่ปุ่นสื่อถึงความไม่เที่ยง การกราบไหว้พระพุทธรูปด้วยดอกไม้พร้อมกับสวดมนต์ในศรีลังกา ศาสตราจารย์กอมบริช

สรุปว่า พระพุทธศาสนามองงานศิลปะเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ตามที่ ตอลสตอย (Tolstoy) กล่าวว่า ศิลปะคือกิจกรรมของมนุษย์ที่ส่งผ่านความรู้สึกของตนไปยังผู้อื่นให้ได้รับรู้สิ่งนั้น ดังนั้น งานศิลปะเชิงพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่สุนทรียศาสตร์ เพราะสุนทรียศาสตร์เกี่ยวข้องกับความงาม แต่ในงานศิลปะเชิงพระพุทธศาสนามีหน้าที่เป็นสื่อในการส่งข้อความ ที่ผู้วิจารนำมา ดังนี้

เนื้อหาการวิจารณ์

ในเนื้อหาส่วนนี้ผู้วิจารณ์ เรื่องสุนทรียศาสตร์ในพระพุทธศาสนา (Buddhist Aesthetics?) มีจุดเด่น มีความน่าสนใจในหลากหลายแง่มุม เริ่มตั้งแต่การนำเสนอแบบเปิดประเด็นด้วยการตั้งคำถาม ทั้งคำถามในชื่อบทความและคำถามในประเด็นย่อย แล้วจึงนำเสนอข้อมูลพร้อมกับการยกตัวอย่างมาประกอบเพื่ออธิบายไปทีละหัวข้อ จากภาพกว้างแล้วค่อยๆ บีบแคบลงมาสู่การตอบคำถามที่ตั้งไว้ ระหว่างทางมีการตั้งคำถามย่อยๆ แทรกเข้ามาแล้วตอบคำถามนั้น ทำให้

โครงสร้างเนื้อหาทั้งหมดมีความชัดเจน สามารถอ่านและทำความเข้าใจตามไปได้โดยง่าย การนำเสนอข้อมูลมีการอ้างอิงที่ชัดเจนสอดคล้องกับประเด็นที่ต้องการจะพูดถึง

ตั้งแต่เนื้อหาหลักธรรมจากพระสูตรในพระไตรปิฎก ได้แก่ มธุปิณฑิกสูตร ปุณโณวาทสูตร สามัญญผลสูตร มหาสติปัฏฐานสูตร มหาปรินิพพานสูตร ตลอดจนคัมภีร์วิสุทธิมรรค รวมทั้งการอ้างถึงแนวคิดของนักปราชญ์สำคัญ ได้แก่ ดร.ราชา เดอ ซิลวา (Dr.Raja De Silva) นักโบราณคดีชาวศรีลังกา และ ลีโอ ตอลสตอย (Leo Tolstoy) นักคิดนักเขียนชาวรัสเซีย การวิเคราะห์และเสนอความคิดเห็นมีการยกตัวอย่างประกอบการอธิบายที่สอดคล้องกับประเด็นนั้นๆ มีความหลากหลาย ทั้งเรื่องพระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธศาสนาในทิเบต บริบททางวัฒนธรรมของอินเดีย ทิเบต ญี่ปุ่น ไทย สภาพธรรมชาติและภูมิประเทศในอินเดีย ศรีลังกา ญี่ปุ่น ศาสนวัตถุในทิเบตและไทย ไปจนถึงการเปิดเพลงในโบสถ์ของศาสนาคริสต์ เป็นต้น แสดงให้เห็นการเปรียบเทียบอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา รูปภาพประกอบในบทความมีความน่าสนใจและช่วยให้เข้าใจเนื้อหาที่ต้องการพูดถึงได้ง่ายขึ้น

จุดด้อย

สำหรับจุดด้อยของบทความ ผู้เขียนมองว่ายังขาดการเชื่อมโยงจากเนื้อหาไปสู่รูปภาพ บางครั้งไม่แน่ใจว่ารูปภาพที่นำมาเสนอมีวัตถุประสงค์ที่จะสื่ออะไร หรือสัมพันธ์กับเนื้อหาในส่วนไหน ถ้ามีการกล่าวถึงหรืออธิบายให้ชัดเจนกว่านี้ หรือมีการระบุไปว่าภาพใดประกอบกับเนื้อหาในส่วนใด ก็น่าจะช่วยให้ผู้อ่านติดตามเนื้อหาและเข้าใจในประเด็นนั้นๆ ได้ง่ายขึ้น

ประเด็นที่เห็นด้วย

เนื้อหาของบทความในส่วนที่ 1-2 ผู้เขียนเห็นด้วยกับกับศาสตราจารย์กอมบริชในการอธิบายเรื่องสุนทรียศาสตร์ ศิลปะ ความงาม และสุนทรียะ

เนื้อหาส่วนที่ 4 ผู้เขียนเห็นด้วยในประเด็นที่ว่า มุมมองของพระพุทธศาสนาต่อความงามนั้นแตกต่างกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ พระพุทธศาสนามุ่งเน้นไปที่ความงามภายในจิตใจ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ล้วนเป็นไปเพื่อการชำระล้างจิตใจให้งดงามบริสุทธิ์ สิ่งที่สวยงามอาจเป็นเพียงเปลือกภายนอก เน้นการให้คุณค่ากับสิ่งที่อยู่ภายในหรือเรื่องราวที่สัมพันธ์กันมากกว่า ดังที่ศาสตราจารย์กอมบริชกล่าวถึงคุณค่าในเชิงธรรมของดอกซากุระในตอนท้ายของส่วนที่ 3 หรือวัตถุประสงค์ของการสรรเสริญบูชาพระพุทธเจ้า แล้วได้ภาพวาดพุทธประวัติอันงดงามเป็นผลตามมา

เนื้อหาส่วนที่ 5-6 ผู้เขียนเห็นด้วยกับศาสตราจารย์กอมบริช การสร้างงานศิลปะเนื่องในพระพุทธศาสนาถือเป็นงานที่มีคุณค่ามีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นการบูชาพระพุทธเจ้าดังที่เราพบเห็นได้ทั่วไป มีการยกตัวอย่างงานศิลปะวัตถุและพิธีกรรมในทิเบตที่ใช้ความงามเป็นสิ่งสักการพระพุทธเจ้า กระบวนการสร้างสรรค์ก็ยังเป็นเครื่องมือทำให้เกิดความสงบและความสบายใจงานศิลปะเชิงพระพุทธศาสนามุ่งเน้นไปที่คุณค่าในด้านจิตใจ เป็นการได้ทำบุญสร้างกุศล เป็นสิ่งที่กระทำกันอย่างแพร่หลายดังที่ศาสตราจารย์กอมบริชได้ยกตัวอย่างไว้ในประเทศศรีลังกา ไทย ญี่ปุ่น ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่าการสร้างศาสนวัตถุเช่นพระพุทธรูปนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาในยุคหลังพุทธกาลได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตกซึ่งมีสุนทรียศิลป์เกิดขึ้นแล้ว มีการตั้งใจสร้างพระพุทธรูปให้มีลักษณะภายนอกอันงดงามเพื่อให้ผู้มองดูแล้วเกิดความเลื่อมใสศรัทธา จึงน่าจะมีสุนทรียะหรืออาจถือได้ว่าเป็นงานพุทธศิลป์ ด้วยเหตุนี้อาจทำให้เส้นแบ่งระหว่างพุทธศาสนากับสุนทรียศาสตร์คลุมเครือมากขึ้น

ประเด็นที่ไม่เห็นด้วย

เนื้อหาส่วนที่ 1-2 ศาสตราจารย์กอมบริชยกหลักธรรมจากพระสูตร ที่อ้างอิงพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์หลักในพระพุทธศาสนา เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ยากที่จะปฏิเสธหรือโต้แย้ง ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่าเป็นการเลือกนำเสนอเฉพาะหลักธรรมที่มุ่งเน้นไปที่การระมัดระวังไม่ให้อารมณ์มาครอบงำจิตใจ ไม่เผลอเพลินไปในผัสสะทั้งหลายที่มากระทบ ให้ใช้สติ มีความสำรวมระวังในการรับรู้สิ่งต่างๆ ถึงแม้จะไม่มีข้อห้ามในการเสพสิ่งที่มีความงามก็ตาม แต่ก็แสดงถึงท่าทีในเชิงลบต่อเรื่องความงามและงานศิลปะ รวมทั้งการพูดถึงอสุภกรรมฐานและกายคตาสติอันเป็นข้อธรรมที่ดูจะขัดแย้งกับความงาม ทั้งๆ ที่ในคัมภีร์ก็มีการกล่าวถึงความงามอยู่บ้างพอสมควร เช่น ลักษณะความงดงามทางร่างกายของเจ้าชายสิทธัตถะซึ่งต่อมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังปรากฏในลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ (ที.ม. (ไทย) 10/33/15) การบรรยายถึงความงามของพระนางเขมาวดี พระนางอุบลวรรณา นางวิสาขา เป็นต้น รวมทั้งความน่ารื่นรมย์ของธรรมชาติและสถานที่ต่างๆ ดังจะกล่าวต่อไป

เนื้อหาส่วนที่ 3 ศาสตราจารย์กอมบริชได้ยอมรับเรื่องความงามในธรรมชาติที่นำมาซึ่งความสงบ ทั้งยังได้ยกตัวอย่างจากเถรคาถาที่เกี่ยวข้องกับพระอรหันต์ อาจตีความไปได้ว่า เป็นการวิเคราะห์ในเชิงคัมภีร์ พระอรหันต์เป็นผู้ปราศจากกิเลสมีจิตใจงดงามบริสุทธิ์ เมื่อท่านมองดูสิ่งใดก็จะก้าวข้ามเรื่องความงามหรือไม่งาม หากแต่สิ่งนั้นจะงดงามเป็นรมณีย์ไปเอง กระทั่งแผ่ออกมาถึงสภาพแวดล้อมรอบตัวท่าน ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “พระอรหันต์ทั้งหลายอยู่สถานที่ใด คือจะเป็นบ้านก็ตาม ป่าก็ตาม ที่ลุ่มก็ตาม ที่ดอนก็ตาม สถานที่นั้นเป็นรมณียสถาน” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/98/60) ความงามในลักษณะนี้จึงอาจไม่เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์ตามทรรศนะของ

ศาสตราจารย์กอมบริช ทั้งนี้ หากมองอีกมุมหนึ่ง ผู้เขียนเห็นว่าในพระไตรปิฎกมีการพูดถึงความรื่นรมย์ของธรรมชาติและสถานที่ต่างๆ พอสมควร เช่น พระพุทธเจ้าตรัสถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคมสถานที่ตรัสรู้สัจธรรม ดังปรากฏในโพธิราชกุมารสูตรและมหาสัจจกสูตร ความว่า “ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีท่าน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร”(ม.มู.(ไทย) 12/373/409) สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า “พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐสุดในขณะประทับอยู่ ณ ปาสาณกเจดีย์ ที่ประ เสริฐซึ่งตกแต่งไว้อย่างดีในมคธชนบทอันน่ารื่นรมย์ มีภูมิประเทศสวยงาม เป็นที่อยู่อาศัยของบุคคลที่เคยสร้างบุญไว้” (ขุ.สุ. (ไทย) 25/1156/782)

พระสารีบุตรกล่าวถึงความงามของป่า ดังปรากฏในมหาโคสิงคสูตร “ป่าโคสิงคสาลวันเป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม้สาละบานสะพรั่งทั่วทุกต้น กลิ่นดุจกลิ่นทิพย์ย่อมฟุ้งไป” (ม.มู. (ไทย) 12/333/367) พระพุทธเจ้าตรัสตอบเทวดาถึงอานิสงส์ของการสร้างสถานที่อันรื่นรมย์ในวนโรปสูตร “ชนเหล่าใดปลูกสวนอันน่ารื่นรมย์ ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ และให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้นทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรมสมบูรณ์ด้วยศีลแล้วย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน” (สำ.ส. (ไทย) 15/43/61)

จะเห็นได้ว่า มีการพรรณนาถึงความงามและลักษณะรื่นรมย์ของธรรมชาติ เป็นไปได้หรือไม่ว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธเรื่องความงามอย่างสิ้นเชิง เพียงแต่ไม่ได้ให้ความสำคัญมากไปกว่าสิ่งที่ความงามนั้นเชื่อมโยงไปหา เช่น ความสงบ ความสบาย ความเป็นสถานที่อันเหมาะสมที่จะเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ฯลฯ

ภาพรวมเนื้อหาในส่วนที่ 4-7 กล่าวถึงงานศิลปะในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นภาพวาดพุทธประวัติ พระพุทธรูป พระเครื่อง ภาพสื่อธรรม ฯลฯ เน้นไปที่วัตถุประสงค์ของการสร้างสรรค์เพื่อแสดงถึงความเคารพ ความศรัทธา เป็นสิ่งสักการบูชา ซึ่งผู้เขียนวิเคราะห์จำแนกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ (1) เพื่อระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้า (2) เพื่อบูชาพระธรรม (3) เพื่อความเคารพต่อพระสงฆ์ครูบาอาจารย์ (4) เป็นบุญ (5) เป็นเครื่องมือในการภาวนา ศาสตราจารย์กอมบริชมองว่าเป็นช่องทางหรือเครื่องมือในการสื่อสารข้อความ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์ ความงามที่เกิดขึ้นเป็นผลพลอยได้จากการตั้งใจสร้างสรรค์ให้ดีที่สุด ส่วนนึงผู้เขียนเห็นด้วยว่าความงามสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือหรือเป็นสื่อในการสอนธรรม ช่วยกล่อมเกลาจิตใจ ดังเช่นพระพุทธรูปที่งดงามเมื่อมองดูแล้วทำให้นึกถึงพระพุทธเจ้า เกิดปีติ เกิดศรัทธา เป็นพุทธานุสติ แต่ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่าการสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น จะเป็นไปได้หรือไม่ที่ในบางกรณีผู้สร้างอาจคำนึงถึงความงามและสุนทรียะ การให้ศิลปินมาวาดภาพเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ช่างปั้นพระพุทธรูป ผู้สร้างงานประติมากรรม มักจะมองเรื่องความงามเป็นหลัก การจัดองค์ประกอบ

รูปทรง สี แสงเงา ฯลฯ มีคุณค่าในเชิงสุนทรีย์แทรกเข้ามาไม่มากก็น้อย จึงน่าจะมีความงามหรือสุนทรียศาสตร์ปรากฏในงานศิลปะทางพระพุทธศาสนาอยู่บ้าง

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา

จากข้อสรุปของบทความที่ศาสตราจารย์กอมบริชตอบคำถามที่ได้ตั้งไว้คือปฏิเสธสุนทรียศาสตร์ในพระพุทธศาสนา โดยเสนอว่าเป็นทัศนะหรือมุมมองต่องานศิลปะเชิงพระพุทธศาสนาที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อในการส่งข้อความหรือสารทางพระพุทธศาสนา ผู้เขียนเห็นด้วยในส่วนที่ว่างานพุทธศิลป์ถูกใช้เป็นสื่อในการแสดงธรรมดังที่ได้นำเสนอไปแล้ว แต่สำหรับสุนทรียศาสตร์ในพระพุทธศาสนานั้น จะเป็นไปได้หรือไม่ว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธเรื่องความงามอย่างสิ้นเชิง เพียงแต่ให้ค่ากับความงามที่สัมพันธ์กับความงามภายในจิตใจเป็นหลัก จึงน่าจะมีพื้นที่สำหรับความงามหรือสุนทรียศาสตร์ปรากฏในงานศิลปะเชิงพระพุทธศาสนาอยู่บ้าง

บทความนี้นำเสนอมุมมองเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ในพระพุทธศาสนาซึ่งหนังสือหรือบทความวิชาการในประเด็นนี้มีจำนวนไม่มากนัก ส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นรายละเอียดในการวิเคราะห์งานศิลปะ ภาพเขียน งานประติมากรรม ที่เล่าเรื่องราวในพุทธประวัติหรือสื่อความหมายหลักธรรม แต่ศาสตราจารย์กอมบริชได้นำเสนอข้อมูลพร้อมทั้งวิเคราะห์แนวคิดและหลักการ เชื่อมโยงข้อธรรมที่เกี่ยวข้อง สะท้อนถึงมุมมองของพระพุทธศาสนาต่อสุนทรียศาสตร์หรือความงาม ขยายความด้วยการยกตัวอย่างตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ตั้งคำถามและตอบคำถามได้ตรงประเด็น จึงนับเป็นบทความวิชาการที่ทรงคุณค่าน่าศึกษาเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (Dictionary of Buddhism). พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

พระพุทธโฆสเถระ.(2554).คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลและเรียบเรียงโดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.

Oxford University Press. Oxford Learner's Dictionaries. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/ [2 ส.ค.2559].

Richard Gombrich. "Buddhist Aesthetics?". Journal of the Oxford Centre for Buddhist Studies, vol. 5 (2013) : 136-160.